

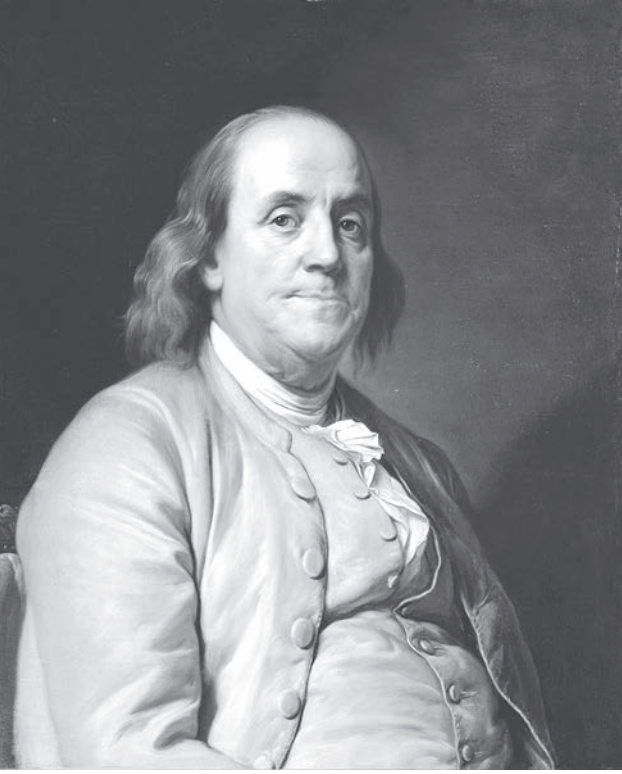
• М Е М У А Р И Т А Щ О Д Е Н Н И К И •

Б Е Н Д Ж А М І Н

Ф Р А Н К Л І Н

Автобіографія

Харків
«Фоліо»
2020

Franklin

Герб Бенджаміна Франкліна

Печатка Бенджаміна Франкліна

Вступ

[■]

Ми, американці, жадібно хапаємось за будь-яку писанину, що обіцяє розповісти нам секрет життєвого успіху. Проте як часто ми розчаровуємось, не знайшовши нічого іншого, окрім банальних істин чи рецептів, які ми знаємо напам'ять, але ніколи ними не користуємося. Більшість історій наших відомих та успішних людей не здатні надихати, адже їм бракує людської складової, яка зробила б ці розповіді реалістичними та ближчими до нашого розуміння. І тоді, як ми по всіх усядах шукаємо чарівну лампу Аладіна, що наділила б нас багатством, бажане ось тут, поруч, на відстані руки. Нам варто лише простягнути руку і взяти його, мов чари з п'єси *Сотис* Мілтона,

*Неначе квітка, що в кряях заморських буває і підкорює
серця, а тут,
Незнана, помира безславно затоптана ногами пастухів¹.*

Цікава, людяна та живо розказана історія про одне з наймудріших та найкорисніших життів у нашій, а, можливо, й будь-якій історії. «Автобіографія» Франкліна пропонує не стільки готову до використання формулу успіху, скільки товариство реальної, з плоті та крові людини екс-

¹ Переклад О. Заремби — *Прим. перекладача.*

траординарного розуму та особистісних якостей, щоденні прогулянки й розмови з якою допоможуть нам вистояти супроти наших власних життєвих труднощів, як допомагає приклад мудрого та сильного друга. Якщо історія нас захоплює, ми всмоктуємо людський досвід, унаслідок чого твориться сильна та готова до взаємодії особистість.

Особливість, що вирізняє «Автобіографію» Франкліна від будь-якої іншої історії життя великої та успішної людини, — це саме цей людяний аспект розповіді. Франклін розповів історію свого життя, як сам він про те сказав, на благо своїм нащадкам. Він хотів їм допомогти власною історією піднятися з пільми та бідності до багатства й високого становища. Він визнає важливість державної служби, але розповідь про свої досягнення на цій ниві наводиться лише як частина історії, марнославство виявляється лише мимохідь, продиктоване правдивістю розповіді. У методи та практиці Франкліна не відчувається нічого неможливого, коли він викладає їх. Молода людина, яка читає цю захопливу історію, дивується дізнавшись, що Франклін у своїй молодості страждав від тих самих труднощів і мав ті самі захоплення. Вона втрачає відчуття зневіри, що прийшло було від усвідомлення власних недоліків, неможливості досягнути поставлених цілей.

Є й інші причини, чому «Автобіографія» мала б стати близьким другом американської молоді. Тут юнь може зав'язати стосунки з одним із найпередовіших американців та наймудрішим із людей свого часу.

Життя Бенжаміна Франкліна важливе для кожного американця, по-перше, через ту роль, яку він відіграв у затвердженні незалежності Сполучених Штатів і у становленні американської нації. Франклін розділяє з Вашингтоном гордість за Революцію та події, що призвели до народження нової нації. І якщо Вашингтон був живою душею страждань колоній, Франклін був їх непереверше-

ним закордонним лідером. Ми завдячуємо незаперечним аргументам та гострій сатирі Франкліна, за допомогою яких Англія та Європа отримали ясну та переконливу презентацію Америки. А його персоні та дипломатичності разом із його гострим пером ми заборгували за наш іноземний союз та фінансування, без яких робота Вашингтона була б нічого не варта. Його терплячість, сила духу та практична мудрість у купі із саможертвовною відданістю долі його країни навряд менше важать ніж якості, описані Вашингтоном. По суті, Франклін як публічна особа був багатоманітним схожим на Вашингтона, особливо в тотальній незацікавленості у своїй державній службі.

Франклін цікавий нам ще й тим, що своїми життям та вченням він зробив більше, ніж будь-який інший американець у справі сприяння матеріальному процвітанню своїх країн. Кажуть, що його сентенції, сумлінно читані усіма, зробили Філадельфію та Пенсильванію заможними, а його лаконічні приказки Бідного Ричарда², перекладені багатьма мовами, мали вплив на читачів у всьому світі.

Франклін є добрим прикладом американця. Хоча й не найбагатший чи наймогутніший, він, безперечно, у багатогранності свого генія та досягнень найвеличніший із чоловіків, які зробили себе самі. Його «Автобіографія» — проста, але сповнена яскравих образів розповідь про його впевнене зростання завдяки старанності, економності та наполегливому самовдосконаленню, про його перевтілення зі скромного хлопчини з магазину, що торгує сальними свічками, на видатну людину. Це найкраща з усіх чудових історій про наших людей³. Вона є чудовою ілюстрацією

² Альманах Бідного Ричарда — щорічний альманах, який друкувався Бенджаміном Франкліном, під псевдонімом «Бідний Ричард» або «Ричард Сондерс» — *Прим. перекладача*.

³ Тут Ф. В. Пайн звертається до американців — *Прим. перекладача*.

результатів, яких можна досягти в землі неперевершених можливостей, наслідуючи сентенції Франкліна.

Слава Франкліна, утім, не обмежилась його рідною країною. Хоча він жив у столітті, яке визначається швидким розвитком наукової та політичної думки, пильний суддя та критик Лорд Джефрі, відомий редактор *Единбурзького огляду*, століття тому казав, що «з одного боку, ім'я Франкліна має бути звищене над усіма іншими іменами, які знаменують вісімнадцяте століття. Відзначений як державний діяч, він був також видатним філософом, поєднуючи таким чином у собі рідкісний ступінь досконалості в обох цих царинах, досягти успіху в кожній з яких вважається найвищою похвалою».

Франкліна справді заслужено називали багатограним. Він був видатним у науці та на державній службі, в дипломатії та в літературі. Він був Едисоном своїх днів, використовуючи свої наукові досягнення на благо своїх земляків. Він визначив природу блискавки та електрики і запропонував проект громовідводу. Він винайшов пальник Франкліна та відкинув ідею його запатентувати. Він був майстром і віртуозом у бізнесі й політичних справах. Карліл називав його батьком усіх янкі. Він заснував пожежну компанію, брав участь у фінансуванні госпіталю й поліпшив освітлення та прибирання вулиць. Він розвивав журналістику, заснував Американське Товариство Філософії, публічну бібліотеку в Філадельфії та університет в Пенсильванії. Він організував поштову систему для колоній, яка стала основою для сучасного Поштового Офісу Сполучених Штатів. Видатний історик Банкрофт називав його «найвидатнішим дипломатом сторіччя». Він удосконалив План Союзу Олбані для колоній. Він єдиний державний діяч, який підписав Декларацію про Незалежність, Договір про союз із Францією, Договір про мир з Англією та Конституцію. Як письменник, він дав світу дві роботи:

свою «Автобіографію» та «Альманах Бідного Ричарда», що є неперевершеними серед схожих робіт. Він отримав дипломи з відзнаками від Гарварду та Єльського університету, від Оксфорду та університету Сент-Ендрюса, де його нагородили золотою медаллю Коплі за його досягнення в природничих науках. Він був одним із восьми іноземних сподвижників Французької Академії наук.

Прискіпливе вивчення «Автобіографії» потрібне також через стиль, яким вона написана. Якщо Роберт Льюїс Стівенсон мав рацію, вірячи, що досягнув успіхів у своєму винятковому стилі письма через імітацію, то молодим людям, які хочуть навчитися так само точно, переконливо та цікаво висловлювати свої думки, не залишається нічого іншого ніж вивчати роботи Франкліна. Визнанню в науковому світі Франклін завдячує однаковою мірою як своїй скромній, простій та чесній манері презентувати свої відкриття, точності та чіткості стилю, яким він описував свої експерименти, так і результатам, які він презентував. Сер Хамфрі Деві, знаний англійський хімік, сам чудовий освічений критик та великий науковець, сказав: «Дослідженнями Франкліна керувала особлива вдача, — малими засобами він досягнув великих істин. Стиль та манера оповіді в його публікаціях про електроенергію заслуговують такої ж уваги, як і доктрини, які він викладає».

Місце Франкліна в літературі важко визначити, адже він насамперед не був людиною літератури. Метою його писання, як і всього, що він зробив протягом життя, було стати корисним для своїх співвітчизників. Писання для нього ніколи не було самоціллю, але завжди — інструментом досягнення поставлених цілей. І все-таки його успіху науковця, державного діяча та дипломата, так само, як і успіху у соціальному сенсі він великою мірою завдячує своєму дару письменника. «Його листам була притаманна особлива чарівність, що зробило його кореспонденцію

бажаною знахідкою. Його політичні аргументи були насолодою для його партії та страхом для його опонентів. Свої наукові досягнення він викладав настільки простою та ясною мовою, що за його думками, експериментами та висновками встигали і хлопець-плугар, і фронт»⁴.

Стосовно американської літератури, у Франкліна немає сучасників. Лише одна важлива літературна робота була видана в цій країні до його *Автобіографії* — *Мажналія* Коттона Матера, церковна історія Нової Англії, написана громіздким, незграбним стилем. Франклін став першим американським автором, який завоював широку і непорушну репутацію в Європі. *Автобіографія*, *Бідний Ричард*, *Промова отця Авраама* та *Шлях до багатства*, як і його *Багателі*⁵, відомі за кордоном так само добре, як і в Америці. Франкліна можна також назвати першим американським гумористом.

Англійська література XVII століття характеризувалась розвитком прози. Періодична література досягла свого піку на початку століття разом із журналами *The Tatler* та *The Spectator* Джозефа Аддисона та Ричарда Стиля. Памфлети множилися протягом усього періоду. Затишна проза Баньяна та Дефо поступалася місцем елегантнішій та майстернішій мові Самюеля Джонсона, який, почавши писати 1745 року, визначив стандарти для прози. Цього сторіччя з'явилася модерна новела — твори «Історія Тома Джонса» Філдинга, «Клариса Харлоу» Ричардсона, «Тристрам Шенді» Стерна, «Вікар із Вейкфілду» Голдсмита. Гіббон написав «Історію занепаду та загибелі Римської імперії», Х'юм — «Історію Англії», а Адам Сміт — «Багатство націй».

За своєю простотою та енергійністю стиль Франкліна більш нагадує першу групу письменників. У своїх перших

⁴ Багатогранний Франклін. Пол Л. Форд.

⁵ Колекція сатиричних робіт Франкліна *The Bagatelles* — *Прим. перекладача*.

есеях він був не найгіршим наслідувачем Аддисона. Його численні притчі, моралістичні алегорії та апологи вказують на вплив Баньяна. Але Франклін був за своєю суттю журналістом. У своєму репортажному стислому викладі він більш схожий на Дефо, який був першим видатним англійським журналістом та майстром новинного наративу. Стиль обох письменників відзначається простодушними, могутніми виразами, сатирою, бурлеском, дотепами. І тут час закінчити б порівняння. Дефо та його сучасники були авторами. Їх покликанням було письменництво, а їхній успіх ґрунтувався на силі уяви та винахідливості, яку вони демонстрували. Франклін не претендував на звання письменника. Жодного твору він не написав, керуючись фантазією. Проте, між іншим, йому вдалось розвинути стиль, який в багатьох аспектах був таким само видатним, як у його англійських сучасників. Він написав найкращу з наявних автобіографію, одну з найзнаніших колекцій сентенцій та неперевершену серію політичних та соціальних сатир, адже він був людиною незвичайної сили та корисності, яка знала, як розповісти своїм землякам секрети своєї сили та корисності.

ІСТОРІЯ «АВТОБІОГРАФІЇ»

[■]

Історія про те, як «Автобіографія» Франкліна була написана, та про пригоди оригіналу манускрипта сама собою є цікавою оповідкою. «Автобіографія» — найдовший твір Франкліна, будучи всього лише фрагментом. Перша частина, написана як лист до свого сина Вільяма Франкліна, не планувалася до друку. Композиція тут більш не-

формальна й оповідь більш особиста, ніж у другій частині, що починається з 1730 року, яка планувалася для публікації. Увесь рукопис майже не має слідів доопрацювань. Насправді вирази такі простяцькі та природні, що його онук, Вільям Темпл Франклін, редагуючи роботу, змінив деякі фрази, бо вважав їх неелегантними та вульгарними.

Франклін розпочав історію свого життя з візиту 1771 року до свого друга Бішопа Шиплі з Твіфорда у Хемпширі, що в південній Англії. Завершений до 1731 року рукопис він взяв із собою, коли повернувся до Філадельфії 1775 року. Рукопис там і залишився разом з іншими паперами, коли Франклін поїхав до Франції наступного року, але пропав під час заплутаного інциденту під час Революції. Двадцять три сторінки рукопису, вкритих дрібним почерком, потрапили до рук Абеля Джеймса, старого друга, який відправив копію Франкліну в Пассі, що біля Парижа, спонукаючи того завершити свою історію. Франклін взявся до роботи в Пассі 1784 року й кілька місяців дописував свою оповідь. Він змінив ціль своєї розповіді, тепер його метою було задовольнити інтерес молоді. Проте його робота була скоро перервана й не поновлювалась аж до 1788 року, коли він повернувся додому у Філадельфію. Тепер він був старим, немічним та хворим, але все ще працював на державній службі. Робота в цих несприятливих умовах просувалась повільно. Вона врешті-решт завершилась, коли розповідь наблизилася до 1757 року. Копії рукопису були надіслані друзям Франкліна в Англії та Франції, серед інших був і мсьє Ле Вейяр з Парижа.

Перше видання «Автобіографії» було видано французькою в Парижі 1791 року. Переклад був незграбно й недбало зробленим, недосконалим і незакінченим. Невідомо, звідки перекладач взяв рукопис. Ле Вейяр стверджував, що йому нічого не відомо про це видання. Багато

інших видань були надруковані, спираючись на це недосконале французьке видання: деякі — в Німеччині, два — в Англії, а інші — у Франції, таким великим був запит на цю роботу.

Оригінальний рукопис «Автобіографії» тим часом розпочав свою різноманітну та авантюрну кар'єру. Франклін залишив її, разом зі своїми іншими роботами, своєму онуку Вільяму Темплу Франкліну, якого Франклін призначив своїм літературним агентом. Коли Темпл Франклін взявся за публікацію робіт свого дідуся 1817 року, він відправив оригінальний рукопис «Автобіографії» дочці Ле Вейяр в обмін на копію її батька, напевно думаючи, що чіткіша копія буде кращою для друку. Таким чином, оригінальний манускрипт опинився в сім'ї Ле Вейларда, де він залишався аж доки його не продали 1867 року містеру Джону Бігелову, міністру США у Франції. Він пізніше продав його містеру Е. Двайту Чарчу з Нью-Йорка, а пізніше разом з іншою частиною бібліотеки містера Чарча перейшов у власність до містера Генрі Е. Хенінгтона. Оригінальний рукопис «Автобіографії» Франкліна тепер зберігається у сховищі резиденції містера Хантингтона на П'ятій авеню та П'ятдесят сьомій вулиці Нью-Йорка.

Коли містер Бігелову вирішив вивчити його надбання, він із подивом виявив, що те, що люди читали роками як справжню «Автобіографію Бенджаміна Франкліна написану власноруч», було лише перекрученою й неповною версією справжньої «Автобіографії». Темпл Франклін дозволив собі з оригіналом необґрунтовані вольності. Містер Бігелову говорить, що знайшов в тексті понад двісті виправлень. 1868 року містер Бігелову опублікував стандартне видання «Автобіографії» Франкліна. У ньому були виправлені помилки попередніх видань, і воно стало першим англійським виданням, в якому містилася коротка четверта частина, до складу якої увійшли останні кілька

сторінок рукопису, написаних Франкліном останніми роками життя. Містер Бігелоу перевидав «Автобіографію» з додатковим цікавим матеріалом у трьох томах 1875, 1905 та 1910 роками. Текст у цьому виданні повторює текст видання містера Бігелоу⁶.

«Автобіографія» передруковувалась у Сполучених Штатах багато разів, її перекладали на всі можливі європейські мови. Вона ніколи не втрачала своєї популярності, а попит на неї в бібліотеках існує дотепер. Причина такого успіху лежить на поверхні. Розповідь Франкліна — це мудрий і дотепний опис видатного життя. Він виявив твердий здоровий глузд і практичні знання щодо мистецтва життя. Заради найкращого ефекту, він відібрав та зорганізував свій матеріал, можливо, несвідомо, керуючись тонким інстинктом журналіста. Своєму успіху він великою мірою завдячує і своїй чистій, ясній, жвавій англійській мові. Він послуговується короткими реченнями та словами, простецькими виразами, влучними ілюстраціями та гострими натяками. У Франкліна було цікаве, різноманітне та незвичне життя. Він був одним із найкращих співрозмовників свого часу.

Його книга — це запис того незвичного життя, розказаного у власному неперевершеному розмовному стилі Франкліна. Кажуть, що найкраща частина відомої біографії Босвелла, написаної Семюелем Джонсоном, — це ті частини, в яких Босвелл дозволив Джонсону розповідати його власну історію. В «Автобіографії» історію всього свого життя розповідає не менш чудова людина та оповідач, ніж Семюел Джонсон.

*Сільська школа Гілмана,
Балтимор, вересень 1916 р.*

Ф. В. П.⁷

⁶ Проте поділ на глави та заголовки зроблені теперішнім редактором (Френком Вудвортом Пайном — *Прим. перекладача*).

⁷ Френк Вудворт Пайн — *Прим. перекладача*.

I

Родовід та рання молодість у Бостоні

[■]

*Твіфорд¹, іфорєтископі святого Асафа,
1771 рік.*

Дорогий сину! Мені завжди було цікаво отримувати навіть маленькі звістки про моїх предків. Можливо, ти пам'ятаєш, як я розшукував тих, хто ще залишився з моєї рідні, коли ти був зі мною в Англії, і ту подорож, в яку я подався з цією метою. Уявляючи, що обставини мого життя, з яких багато тобі невідомі, можуть бути так само цікаві тобі, та очікуючи насолодитися тижнем безперервного дозвілля на пенсії в країні мого теперішнього пристановища, я сідаю за розповідь про них. До цього мене спонукають й інші причини. Пройшовши шлях із бідності та пітьми, де я народився та виріс, до якого-не-якого багатства та впливу, заручившись деякою репутацією у світі, а також просунувшись так далеко на життєвому шляху з чималою фортуною та завдяки підручним засобам, які я використовував, — дякуючи Богові, усе це гарно спрацювало — маю надію, що моїм нащадки стануть у пригоді

¹ Маленьке село неподалік Вінчестера в Хемпширі, що в південній Англії. Тут була заміська садиба єпископа Санкт Асафу, доктора Джонатана Шиплі, «доброго єпископа», як любив про нього казати доктор Франклін. Їхні стосунки були близькими та довірливими. За своєю кафедрою та в Палаті лордів, а також у суспільстві єпископ завжди виступав проти суворих заходів Корони щодо Колоній. Бігелоу.

мої поради, адже, можливо, вони опиняться якось у схожій ситуації, отже, зможуть ними скористатися.

Ця фортуна, коли я про неї думаю, спонукала мене інколи казати, що, якби я мав вибір, я був би не проти прожити своє життя ще раз і просив би лише про виправлення в другому його виданні деяких помилок першодруку. А так, можливо, окрім корекції помилок, змінити б деякі нещасливі випадки та події на більш сприятливі. Та якби мені в таких змінах відмовили, я б однаково прийняв пропозицію. Тож, беручи до уваги, що таке повторення на мене не чекає, найбільше шансів прожити своє життя ще раз я маю за спогадами, а щоб зробити ті спогадами живучими й максимально довготривалими, я маю їх записати.

Також я потуратиму такій типовій для старої людини схильності говорити про себе та своє минуле; і я потуратиму їй без того, щоб надокучати іншим, хто, поважаючи мій сивий вік, почувався б зобов'язаним вислуховувати мене. А так в охочих буде вибір: читати чи ні. І останнє (я маю зізнатися в цьому, адже моїм запереченням ніхто однаково не повірить), напевно, я маю добряче задовольнити своє марнославство². Дійсно, щойно я бачу чи чую слова «Без жодного наміру на самохвальство, маю сказати...», як одразу за цим слідує якісь марнославні слова. Більшість людей ненавидять марнославство в інших, навіть якщо мають його в собі; але я даю йому справедливу оцінку, де б я не зустрічався з ним, будучи переконаним,

² З цього приводу Вудро Вільсон сказав: «І несподівана та чарівна особливість цієї книги «Автобіографії» в тому, що (просто збагніть це) в ній немає нічого тону чванства, але є лише твереза та щира оцінка доблесного чоловіка власного кар'єрного шляху». Гіббон та Хьюм — найвидатніші британські історики, які були сучасниками Франкліна, висловлюють у своїх автобіографіях ті ж самі почуття щодо доречності самовихваляння.

що воно може часто бути корисним для власника та його оточення; а отже, в багатьох випадках, не було б занадто абсурдним подякувати Богові за своє марнославство в купі з іншими перевагами нашого життя.

А тепер, дякуючи Богові, я хотів би з усією смиренністю визнати, що я завдячую всім своїм щастям Його доброму провидінню, яке привело мене до моїх досягнень та успіхів. Моя віра в це спонукає мене сподіватися (хоча я не мав би дозволяти цього собі), що така сама Благодать буде супроводжувати мене, примножуючи це щастя, або дасть можливість мені пройти через фатальні невдачі, які можуть трапитись мені так само, як й іншим; майбутня доля відома лише Йому одному, в чийй волі благословити нам навіть наші страждання.

Нотатки одного з моїх дядьків (який мав таку само цікавість до збирання наших сімейних історій), потрапивши одного разу мені до рук, допомогли отримати інформацію щодо наших предків. З цих записок я дізнався, що сім'я наша жила в тому самому містечку Ектоні в Нортгемптонширі³, протягом трьохсот років, а, може, й більше — він цього не знав (можливо, ще з того часу, коли ім'я Франклін, що раніше було назвою класу людей⁴, почали брати собі прізвищем, як тільки прізвища почали використовуватись у всьому королівстві), на фригольді розміром зо 30 акрів, ведучи ковальську справу, яка продовжувалась у нашій сім'ї аж до його днів, найстарший син завжди навчався цієї справи; ця традиція передавалась через старших синів аж до нього й мого батька. Коли я продивився реєстраційні книги в Ектоні, я знайшов записи про їхні дні народження, одруження та похорони лише від 1555 року, жодних записів за попередній період у тій парафії не зна-

³ Див. вступ.

⁴ Дрібний землевласник.

йшлося. Через той реєстр я дізнався, що був наймолодшим сином наймолодшого з синів на п'ять поколінь назад. Мій дід Томас, який народився 1598 року, жив в Ектоні аж доки не став застарим для ведення бізнесу, й пішов жити до свого сина Джона, фарбаря з Барбері, що в Оксфордширі, з ним мій батько працював підмайстром. Там помер і похований мій дід. Ми бачили його могилу 1758 року. Його найстарший син Томас жив у будинку в Ектоні та залишив його разом із землею своїй єдиній дитині — дочці, яка з її чоловіком Фішером із Веллінгборо продала його містеру Істеду, теперішньому господарю того маєтку. Мій дід мав чотирьох синів, які вирости: Томаса, Джона, Бенджаміна та Йосію. Я розкажу тобі, що знаю про них із моїх паперів, і, якщо вони не загубляться за моєї відсутності, ти знайдеш серед них ще більше подробиць.

Томаса його батько виховував ковалем; але, будши тямушим і підбадьореним до навчання (такими були всі мої брати), він під впливом есквайра Палмера, тоді першого джентльмена в парафії, зажадав присвятити себе справі писаря, стати значущою людиною у своїй окрузі. Він був головним двигуном усіх патріотично налаштованих починань для країни, міста Нортгемптона та його рідного містечка, з багатьма інстанціями якого він був пов'язаний; йому багато в чому допомагав та опікував тодішній лорд Галіфакс. Він помер 6 січня 1702 року за старим стилем⁵,

⁵ 17 січня за новим стилем. Цю зміну календаря 1582 року зробив Папа Григорій XIII, в Англії вона була впроваджена 1752 року. Кожен рік від Різдва Христова, число якого не ділиться на 4, а також роки, чие число ділиться на 100, але не ділиться на 400, має 365 днів, усі інші роки мають 366 днів (вісокосні роки — *Прим. ред.*). У XVIII сторіччі різниця між старим та новим стилем літочислення становила одинадцять днів, Англійський Парламент змінив це, зробивши третє вересня 1752 року чотирнадцятим вересня. Григоріанський календар, або «новий стиль», у деяких країнах було запроваджено значно пізніше, зокрема в Україні це сталося 1918 року — *Прим. перекладача.*

усього за чотири роки до того дня, коли народився я. Розповіді деяких старих людей з Ектона, які розповіли про його життя та характер, пригадуються мені, вражають своєю екстраординарністю, так воно схоже на все, що ви знаєте про мене. «Якби він помер того ж дня, — сказали б ви, — можна було б говорити про переселення душ».

Джон був навчений на фарбаря, здається мені, на фарбаря вовни. Бенжамін був навчений на фарбаря шовку, він служив підмайстром у Лондоні. Він був дотепною людиною. Я добре його пам'ятаю, адже коли я був хлопчиком, він приїздив до батька в Бостон і жив кілька років з нами в будинку. Він дожив до поважного віку. Його онук, Самюель Франклін, живе тепер у Бостоні. Він залишив по собі два томи своєї власної поезії, що складається з коротких okazійних віршів, адресованих його друзям та знайомим, один такий зразок надіслали мені⁶. Він придумав власний метод стенографії, якого й навчив мене. Однак, не маючи змоги його практикувати, я все забув. Мене назвали на честь цього дядька, оскільки він мав особливу прихильність у мого батька. Він був дуже набожним, часто ходив на проповіді кращих проповідників, які записував своєю стенографією: в нього було багато записників із ними. Він також цікавився політикою, певно навіть занадто, як для його становища. Нещодавно в Лондоні до моїх рук потрапила зібрана ним колекція памфлетів, присвячених державній політиці — з 1641 до 1717 років; багато томів, як то видно з нумерації, не вистачає, але залишилось усе ж вісім великих фоліантів та двадцять чотири малих фоліанти. Їх знайшов букініст і, знаючи мене через мої в нього покупки, віддав їх мені. Мені здається, мій дядько лишив їх тут, коли рушив до Америки, тобто приблизно 50 років тому. Там є багато його поміток на полях.

⁶ Цей зразок відсутній у рукописі «Автобіографії».

Наша неосвічена сім'я жила за ранньої Реформації, й продовжила за протестантів під час правління королеви Марії, коли вони інколи наражались на небезпеки через своє завзяте протистояння папізму. У них була англійська Біблія і, щоб сховати та убезпечити її, вони прикріплювали її відкритою за допомогою стрічок низу посередині сидіння низенького різьбленого табурета. Коли мій пра-пра-прадідусь читав її своїй родині, він перевертав табурет собі на коліна й гортав сторінки під стрічками, що кріпили Книгу. Хтось із дітей стояв у дверях, щоб завчасно помітити появу церковного чиновника, який був членом духовного суду. У такому разі табурет перевертали назад на його ніжки, де Біблія залишалась у схованці. Цю історію мені розповів мій дядько Бенджамін. Моя сім'я залишалась в приході Англіканської церкви аж до кінця правління Чарльза II, коли деякі священники, яких витурили за неприналежність до державної церкви, заснували монастирі⁷ у Нортгемптонширі. Бенджамін та Йосія пристали до них і залишились із ними до кінця свого життя, а решта родини залишалась при єпископській церкві.

Йосія, мій батько, одружився в юності й перевіз свою жінку разом із трьома дітьми до Нової Англії десь 1682 року. Заборонені законом зібрання нонконформістів, на які часто здійснювали напади, змусили деяких поважних людей із його оточення переїхати до іншої країни, де вони сподівалися насолоджуватися свободою віросповідання, його самого вони з часом переконали зробити те саме. Його жінка народила там йому ще четверо дітей, а друга народила ще десятеро. Усього він мав сімнадцять дітей. Я пригадую, як тринадцятеро з них сиділи всі разом за його столом, усі вони вирости чоловіками та жінками

⁷ Секретні зібрання інакодумців новоствореної церкви.

Місце народження Франкліна. Мілк Стрит, Бостон

та поодружувались. Я народився в Бостоні, Новій Англії⁸ й був наймолодшим сином і третьою наймолодшою дитиною. Моєю матір'ю була друга жінка Йосія, Авія Фолгер, дочка Пітера Фолгера, одна з перших поселенок Нової Англії, почесна згадка про яку зроблена Коттоном Матером⁹ у його церковній історії цієї країни *Magnalia Christi Americana*, тобто «Побожний, навчений англієць», якщо мені не зраджує пам'ять. Я чув, що він писав час від часу різноманітні маленькі твори, але лише один із них було надруковано, його я побачив багато років потому. Його рядки про той час і людей тої епохи було написано 1675 року, адресувались вони людям тодішнього уряду. Він писав про свободу совісті й про баптистів, квакерів та

⁸ Франклін народився в неділю, 6 січня (за старим стилем) 1706 року, у будинку на Мілк Стрит, напроти Олд Сауз Мітинг Хауз, де його хрестили в день його народження під час снігової бурі. Будинок, в якому він народився, згорів 1810 року. Гриффін.

⁹ Коттон Матер (1663–1728) — священнослужитель, автор та науковець. Пастор у Норз Чарч, що в Бостоні. Він брав активну участь у переслідуваннях «чародіїв».

Зміст

[■]

Вступ. <i>Френк Вудворт Пайн</i>	5
I. Родовід та рання молодість у Бостоні	15
II. Починаючи життя друкаря	28
III. Приїзд до Філадельфії	41
IV. Перший візит до Бостона	51
V. Перші друзі у Філадельфії	61
VI. Перший візит до Лондона	67
VII. Початок бізнесу у Філадельфії	83
VIII. Успіх у бізнесі та перша державна служба . .	103
IX. План досягнення морального ідеалу	118
X. Альманах Бідного Ричарда та інші речі	135
XI. Інтерес до громадських справ	146
XII. Захист провінції	155
XIII. Державна служба та обов'язки (1749–1753) .	167
XIV. План союзу Олбані	184
XV. Сварки з власниками	188
XVI. Експедиція Бреддока	193
XVII. Франклін обороняє кордон	208
XVIII. Наукові експерименти	219
XIX. Представник Пенсильванії в Лондоні	225
Бібліографія	245